

Lovas Ildikó

A valós pincér

Arról folyt a szó – kénytelen vagyok itt kezdeni, rögtön belevágni, nem késlekedni, elkalandozni, mert elfogy a bátorságom, s megint csak kitalálok valamit, holott most éppen a valóságot kell megírni, mert rám talált, egyszer csak szemben ült velem egy évvel ezelőtt megírt novellám hőse. Nem mondhatom, hogy mielőtt megírtam volna, nem láttam, nem tudtam, hogy létezik. De az mégiscsak más. A gép előtt ülve, miközben egy fényképet néztem, amelyen a szüleim '65 táján a palicsi Kisvendéglőben ülnek egy bazsarózsás asztalterítő fölött fogva egymás kezét, izgatott arccal, hogy lekésik az utolsó városba induló villamost, Szarajevóról akartam írni, pontosabban arról, milyen lehet az orvlövészek szemétől kísérve utazni a kivilágított villamosban, de úgy éreztem, nincs ehhez jogom, így aztán a novella csak sejdítette, kínlódva megemlítette, hogy az utas célponttá lehet, a helyszín újra Szabadka lett és Palics, és újra inkább a szörnyűség bekövetkeztétől való félelemről írtam: a hitelesség bizonyos időkben nemcsak esztétikai, de erkölcsi fogalom is, és ehhez a kínlódáshoz, az én belső kínlódásomhoz és a hős félelemmel terhes napjaihoz egy ellenpontra volt szükségem, valakire, akinek fogalma sincs semmiről, aki végiglobog a történeten. Ez a hős lett Pali, a pincér. Úgy hittem, én találtam ki őt. Legalábbis összeraktam. És akkor évekkel később, vagyis tegnapelőtt egyszeriben ott ült előttem egy konyhában, kávé ivott.

Arról folyt a szó, hogy az írók folyamatosan átjárnak az irodalom és a valóság között. Gyakran megtörténik velük, hogy irodalom lesz abból, amit átéltek és fordítva. Bácskában élő írókként faggattak bennünket egy irodalmi esten, ott folyt erről a szó. Hárman voltunk: T. Orbán és Vicentije K. között ültem lehajtott fejjel, mert nem erősségem ez a téma, egyfolytában zavarban vagyok. Régebben elveszítettem minden higgadtságomat, és hadonászva magyaráztam arról, hogy az író akkor se ön-maga, ha mégis az, mert a szöveg... Mostanában

inkább hallgatok. Félek belebonyolódni. Túl sok át-tételt építke a szerkezetbe.

Odaadással hallgattam T. Orbánt és Vicentije K.-t, és nagyon kívántam, hogy egyszer valódi történetem legyen, azt írom meg, ami megtörtént. Rá-érősen körüljárjam a valóságot. Néven nevezem hőseimet. Akik elolvassák, és túrókóstolás közben, a kés hegyével ajkaik között odabólintanak a piacon. Kedvesen.

Ismét találkoztunk T. Orbánnal és Vicentije K.-val, megérkezett Orbán felesége is, és a szó a gyerekekre terelődött, pontosabban: az ő legidősebb unokájukra és az én fiamra. Ugyanis a kora nyárban az történt, hogy a két gyerek, a másfél meg a hatéves, akárha hosszú évek óta ismernék egymást, s nem akkor találkoztak volna először abban a zajos, forgatagos fővárosban, odahagytak bennünket, bementek a Stollwerk cukrászdába, és rendeltek, ettek, rendeltek: habos csodákat, lapos remegő ízeket. A szemközti sörözőből figyeltük, ahogyan a fiatal pincér helytel kinnálja őket, és finoman elébük helyezi a tányérokot, finom óvatossággal. A komolykodó szőke fiú és a gyönyörű, fekete-göndör, csiklandósan nevető lányka, hátuk mögött a pincérel, vigrázó szalvétás angyalal.

Nem tudom, mi történt velem – mondtam. Az irodalmi est óta, hogy arról beszéltek, a valóság és az irodalom egymásba kapaszkodik, csúszik, összeölelkezik, tanácstalan vagyok és kétségbeesett. Ugyanis találkoztam egy hőssémmel.

T. Orbán bólintott, Vicentije K. félmosolyra húzta a száját.

Pedig nem is tudtam, hogy van. Nem voltam felkészülve arra, hogy belépek egy konyhába, és ott ül a hősem. T. Orbán megértett. Láta, mennyire küszködöm.

Nem tudom, hogyan kezdjek hozzá, hiszen nemcsak róla van szó: pincérek egész serege angyalokdik a fejemben. Mindig olyankor bukkannak föl, ha kezdem elveszíteni a reményt. Angyaltermé-

szetű pincérek kísérnek utamon. Hiszen abban a kora nyárban lehetett volna egy morc, fájós lábú is szolgálatban, aki kipenderíti a két gyereket, ahelyett, hogy türelmesen figyel, melyik csokicsodára böknek az ujjukkal. Hiszen nem tudhatta, hogy a fiú az asztal alá indul, ha egy mentőautó végigvijjog az utcán. És bizonyára arról se volt fogalma, hogy a kislány egy fürdőhelyen is lehetne, kutyákkal simulva a meleg fűbe. Nem tudhatta, hogy véletlenül találkozunk, útban hazafelé, megpihenve, erőt gyűjtve. Semmit nem sejtethetett rólunk a pincér, emberséges angyalom.

T. Orbán szólanul figyelt. Ilyenkor nem tudom, hogy érdekl-e, amit mondok, vagy éppen ellenkezőleg, és ezért nem reagálja le. Már egészen másról volt szó, Vicentije K.-ra figyeltünk, vendéglátóként jöttünk össze ugyanis, és Vicentije éppen megszervezte, hogy a Szabadkára először látogató barátainknak megmutathassuk a Városházát, a Teréz-templomot, a szerb templomot és a zsinagógát. T. Orbán már indulóban volt, amikor megkérdezte: és mit mondtál neki?

Elakadt a lélegzetem, mert ez volt a novella, még ha ki kell is majd bontani, hogy érthető legyen, de mégis ez volt:

Nekem is volt egy papagájom, de megette a macska.

Ezt mondtam a pincérnek, aki az én hősöm volt, anélkül, hogy tudtam volna a létezéséről. De nemcsak a hősöm volt, hanem őrangyalom is, biztosan tudom, ha nem írom meg őt, harsány valóságosságát, erőszakos életszerűségét: ellenpontjaként a vilamosban célponttá válható fejeknek, a bezárt, lezárt városnak (hisz minden város azzá lehet egyetlen pillanat alatt, erről meggyőződhattünk az elmúlt évtizedben), tán világgá futok. Így viszont tovább ültem a fenekemen, és mondatokba kapaszkodva kúsztam át az éveken.

Mindig fölbukkan egy pincér.

Ezt azonban nem lehet előre tudni, és úgy mondani. Nem lehet akkor se kijelenteni, ha egyszer megtörténik. De ha sokszor, rendszerbe illeszthetően, akkor is rá kell jönni: észrevenni. Ami még nem elég. Akkor veszi kezdetét a nyomozás, a magyarázat keresése: miért bukkan föl a pincér? És ha már ezt is tudom, csak akkor vonhatom le a következtetést: szalvétás angyal, akiről szó van.

Jól van. Mindezt tudom. Azon a megrázkódtatáson is túl vagyok, hogy kitalált hősöm valóságos figura. Különböznem is kerestem volna vissza a

pincérleneteket, nem jöttem volna rá, hogy angyali őrei zaklatott időmnek. Helyettem és mellettem döntenek. Ahogyan egy jó pincérnek kell is.

Már csak egyetlen elkötetlen szál fityeg: miért mondtam: nekem is volt papagájom, de megette a macska.

A legegyszerűbb magyarázat – és valóság-hű, visszacsatolható a legelső mondathoz, ahhoz a pillanathoz, amikor lehajtott fejjel hallgatom T. Orbánt és Vicentije K.-t, amint a valóság és irodalom egymásba csusszanásáról beszélnek – az igazság: amikor beléptem a konyhába, ahol a pincér a kávéját itta, egy papagájt láttam. A pincér válláról felszállt a függönytartó rúdra, ott biztonságosabban érezhette magát. Kínos zavaromban, hogy szembetaláltam magam egy kitalált figurával, akinek válláról elijesztettem a kedvencét, ezt mondtam: nekem is volt egy papagájom, de megette a macska. Természetesen igazat mondtam.

Mégis másról van szó.

Azokban az években, amikor kitaláltam a pincér figuráját, a könyvekhez képest kevés volt a polcok száma. Így történhetett meg, hogy az íróasztal fölül rögzített deszkalapon túlságosan közel került egymáshoz az éjjeli lámpa és az egyik kedvenc könyvem, Julian Barnes: *Flaubert papagája*. A lámpa forrósága megpirította a könyvet, a 140. oldaltól világosabb, a 194-től pörkölt cukor-színű csik fut az oldalakon. Úgy vettem ezt, akár egy jelet: kétségbeesetten zokogtam, mert biztosra vettem, nem lehet ott élni, ahol a könyvek nincsenek biztonságban. Nem a szobára értettem, csupa könny (de gondolom: nyál is) volt az arcom, ahogy kiabáltam, el akarok menni innen, ugyan mennyi kell ahhoz, hogy magam is megégjek, elégjek, ha nem is a bőröm, nem is a csontom, de a lelkem, a kedvem, az életem.

A következő néhány hét alatt megírtam a pincér történetét, sunnyogó fájdalommal Szarajevóért, kapálózó, kétségbeesett féltéssel saját városomért, kitaláltam egy erős, vad, mindenre ösztönösen reagáló pincért, hajának nyílegyenes választékában turkáltam szavaimmal, hogy megnyugodjak. És egyfolytában a legégettebb, a leginkább pörkölt cukor-színű szavakkal végződő sorokat olvastam: *Egoizmus és Húúvág. Gustave ezt persze személye elleni támadásnak vette. „Egoizmus? – írta nekem. – Ám legyen. De Húúvág? nem. Egy dolog a Büszkeség: olyan vad, amely pusztában bolyong és barlangban rejtezik; a Húúvág viszont papagáj, amely karattyolva ugrál ágról, ágra, min-*

denki szeme láttára." Magát vadállatnak képzelte – szeretett úgy megemlékezni saját személyéről, mint jege-medvéről, amely távoli, ádáz és magányos. Én belemen-tem a játékba, egyenesen az amerikai préri vad bölényé- nek neveztem; de valójában nem volt egyéb egy papagáj- nál.

Mindig is szerettem azt hinni, a könyvek meg- mentenek a valóságtól. Gondolom, a pincérről szóló novella volt nekem a puszta és a barlang, az elrej- tőzés lehetősége, a pincér pedig a papagáj, hiú és mindenki szeme előtt ott ugráló, de túlélő túlélő.

Mégis másról van szó. A pincérről, aki belép- temkor éppen azt mondta: magyar vagyok. És a vál- láról a függőnytartó rúdra röppent a papagáj.

Akkor láttam, hogy ő az. Az erős, őszönös túl- élő. A papagáj az egyik kedvenc könyvből, a barlangba menekvő medve-filozófia ellenpontja. A kitalált pincérem. És eszembe jutott, hányszor hit- tem az elmúlt években: talán mostantól jóra fordul. De akkor még nem gondoltam arra, hogy szalvé- tás angyalok kísérnek utamon, őmiattuk vagyok mindig ott, ahol. Ez később történt, amikor T. Or- bánnal a gyerekekre terelődött a szó. Akkor, ahogy a papagáj röptét figyeltem, csak annyit tudtam, semmi nem változott azóta, hogy kitaláltam a pin- cért. Ezért mondtam, hogy nekem is volt papagá- jom, de megette a macska.

Mivel ez a pincér mégsem kitalált figura, hanem valóságos ember, értette, hogy mit mondok. Pon- tosabban úgy értette, ahogy az éppen belesimult a gondolatmenetébe. Rám nézett, bólintott, akárha helyesen szoltam volna, és folytatta: mondom: ma- gyar vagyok.

Innentől tehát az a történet következik, amely arról szól, miért tartja úgy a valóságos pincér, hogy a papagájokat megeszik a macskák.

Az volt a nagyapám is. Ugyanazon a helyen is dol- gozom, csak most nem Városi Kávéház a neve. Nem volt túlságosan ájser, de csóró se. Tegnapelőtt is éppen erről beszélgettünk, amikor valaki nevetve megkérdezte, tudom-e, milyen eredetű szó az ájser. Nagyon néztem, mert gondoltam: látszik rajtam, hová is tartozom, meg aztán az öcsém végigmuzsi- kálta a hatvanas éveket, úgy ismert bennünket min- denki: Misi, a prímás, én meg a pincér, ez a két csávó köll csak a boldogsághoz. Meg nem is értet- tem, minek ez a kérdés. Este aztán eszembe jutott, mit mondott az anyósom, amikor befogadott a csa- ládba: jegyezd meg, fiam, vannak szavak, amik mé- lyebben kötnek össze bennünket, mint az anya-

nyelvünk. Ezt nem értettem, azt hittem, ők csak ma- gyarok.

Fölpattant a pincér, kihúzta a hokedlit, leülte- tett.

Azóta már megértettem az anyósom szavait, de nagyon zavar az a nevető odaszólás, mert mire ha- sonlított pincérek beszédére figyelni, úriemberek soha nem tettek ilyent, meg különben is: nem mindegy az, honnan jön – ered vagy mi – a szó? Itt mon- dom én is, ahogy az apám meg nagyapám. Szabad- kán. Mondtam is az úrnak. Mire ő azt felelte, hogy én egy lokálpatrióta kozmopolita vagyok, és nem nagy jövőt jósol nekem. Nem jöttem volna rá erre soha. Maga tán tudja: tényleg az lennék? És nincs jövőm?

Csak néztem a függőnytartó rúdon tollászkodó papagájt, figyeltem, ahogy dolgozik a csőrével, és igyekeztem nem tudomásul venni: hozzám szól a kérdés. Nem akartam belefolyni az ő történetébe, mert az valóságos.

No, jó ez vagy nem? Ilyen kitartó ember ez a pincér, éppen olyan, amilyennek megírtam.

Szövevényes dolgok ezek, motyogtam.

De a pincér nem hagyta annyiban a dolgot, hiába: nem volt kitalált hős, akit kedvem szerint irányít- hatok, az áttételeket csiszolva.

Mondja: maga magyar? Ne haragudjon, amiért így rákérdézek, én azt gondoltam, mert hát tudom: író és magyarul ír. De magamról is azt gondoltam. Vagy inkább azt mondja meg: mitől lesz valaki lo- kálpatrióta kozmopolita.

Ez volt az a pillanat, amikor a valóság és az iro- dalom kezdett átjárni egymáson. Gondoltam: úgy tarthatjuk meg az egyensúlyt, ha én az irodalom ol- dalán maradok, szemben a valóságos pincér való- ságos mondataival.

Nemrégiben arról írtam, hogy nem akarok töb- bet a város történetéről írni: történetíró lenni, va- lami szeráf, hatszárnyú angyal, az aranysárkány gyöngécske rokona, a sok üléstől kisseggőlődött, pötyögössé vált ruhában járn-kelni szövegek zeg- zugaiban, óvni a sárga klinkertéglákat, a mézeska- lács házakat mindentől, ami bánthatja őket: terhes repülőktől, durva, követ hajigáló kezektől, primi- tív gondolatoktól, mindenkitől, aki nem tiszteli a vá- ros szellemét, hanem elfoglalni, leteperni akarja. Ugyanis a hely szellemével foglalkozó történetírók megvakulnak. És én nem akarok erre a sorsra jut- ni. De most, hogy magát hallgatom, nő, növekszik bennem a gyanúval elegy félelem: az aranysárkány-

ból is baj lesz. Szóval vagy megvakulok, vagy nyelv nélkül maradok.

A pincér szemében a megértés és együttérzés szikrája villant és szigorúság. Én is gyakran áztatom hideg vízben a visszeres lábam, de hát minden szakmában rejlenek veszélyek. Azt, hogy maga megvakul, el tudom képzelni, de miért vágnák ki a nyelvét? Hiszen nem beszél, csak ír. És ahogy mondja, legfeljebb angyalokról meg sárkányokról. De az én helyzetem igazán nem könnyű. Jól mondta maga, nemhiába a szavak embere: a papagájt megeszi a macska. Éppen úgy érzem magam, akár egy papagáj. Mert az se tudja, mi a macska, hát menekül mindentől. Aztán vagy van szerencséje, vagy nincs. Így vagyok én ezzel a lokálpatrióta-kozmopolita dologgal. Sok ez egy pincérnek. Lehet, hogy ez a macska. Honnan is tudhatnám? Az mindig is világos volt, hogy magyar vagyok. Mondom: a nagyapám is az volt. Egyszer az öcsém, a Misi, amikor hazajött a Zeneiskolából, elmondta nekem, hogy a Bartók Béla – azt én is tudom, hogy kicsoda, abban az utcában laktunk – 1905-ben azt mondta: amit maguk cigányzenének hívnak, az nem cigányzene. Nem cigány, hanem magyar zene; egy új fajtája a művészi népzene. Nem is gondolkodtunk mi ezen, jól éltünk, ugyan ki se mondta a Népkörben, az Elzában, a Fehér Hajóban: magyarul muzsikálunk, meg azt se a Spartakban meg a Sportban a Nikolicéknak, hogy azok meg szerbül. Csak mulattak a népek, jól érezték magukat, nem győztem rohanni egyik asztaltól a másikig, mert mindenhol dolgoztam, csak úgy röpködött a szalvéta a karon, mondták is a szépasszonyok, magánál fessebb és gyorsabb pincér nincs a világon. Itthon voltunk mindannyian. A muzsikások bejárták a világot, Szabadkán minden családból legalább ketten elmentek basoválni a világba: Németország, amit akarsz. De hazajöttek, mindig mindenki hazajött, mert itt ismerik egymást az emberek: mindenkiről tudni, mennyi lóvét ér. A csaringerek, mint én is, maradtak itthon. De az is jó volt, kedv és vidámság mindenütt. Vagy rosszul mondom?

Nem olyan szövevényes dolgok ezek, motyogtam. És folytattam is, mert a város történetébe tartozott minden kimondott szava, beszélhettem hát, akárha párbeszédben lennék.

Errefelé se volt olyan egyszerű ez a dolog. Mert igaz ugyan, hogy a múlt század utolsó harmadában már több mint háromszázukat városi jegyzékbe vették, de még többen voltak a vándorcigányok,

akik – mint erről a levéltári dokumentumok tanúskodnak – nem riadtak vissza a lopásoktól sem. De az is igaz, hogy mind Mária Terézia, mind II. József sokat tett azért, hogy letelepedjenek és beilleszkedjenek, de a kilencszáztíz években még mindig sokan éltek sátrakban a marhahatár környékén, Sándorban és Palicson. Azt akarom csak mondani, hogy maga a zenészekről, a városi romákról beszél, akik a városközpontba költöztek, és már a múlt század közepétől elitnek számítottak. Vak történetíróim egyike, a szabadkai is ír róluk, még azt is, hogy választott vajdájukat a városháza kapuja előtt vállukra emelték. Azt akarom csak mondani – a papagáj a függönytartó rúdon rezzenéstelenül bámult rám, nagyon zavart: ha nem volnék rákényszerítve, hogy belefolyjak ebbe a valóságos történetbe, már régen másfelé építeném a szerkezetet, sokasodnának az áttételek, segítségül hívnám a másik vak történetírómat, mert ő mindig lehetővé teszi a történet ösvényének kiválasztását, de most nem lehet, nincs erre mód, itt ülök a valóságban: szemben a valamikor kitalált hőssémmel, aki annyira valóságos, hogy papagája is van, és kínlódom, kínlódom –, hogy gyakran minden egészen másról szól: a maga lelkében a Piros Józsi él, aki a Margitszigeten Rudolf trónörökösnek muzsikált, és úgy játszott Massenet-nek és Delibes-nek, hogy azok többször fölálltak, hogy kezet foghassanak a primással. A mi szabadkai Piros Józsinkkal, akiben megvolt a tehetség, az elszánás, az akarat. Ugyanakkor a marhahatár körüli sátrakban... érti? Lehet, hogy magának a hatvanas, hetvenes és tán még a nyolcvanas évek eleje is azt jelenti, hogy kedv és vidámság volt mindenütt, de sokan azokat az időket másként élték meg.

Nagyon erősen nézett rám a pincér, éles választéka alatt éppen olyan vadul lobogott a tekintete, ahogyan évekkel ezelőtt megírtam, és azt kérdezte, amit egyáltalán nem akartam hallani: a sátoros cigányok vagy a primások miatt vagyok én magyar helyett lokálpatrióta-kozmopolita?

Szövevényes dolgok ezek, motyogtam. Ha megírhathatnám, talán kiválaszthatnám a megfelelő ösvényt. De így, a valóságban...

Nézze, maga úgyis csak a sárkányokról meg angyalokról ír, és vak emberek történeteit szereti olvasni. Jól van. Most azonban beszélgetünk, és maga tanultabb, hát tudnia kell, mi baja volt velem annak az úrnak, hogy olyan gunyorosan bánt velem. Rosszindulattal. Mert nem egyszerű ám az én

helyzetem. Azoknak az időknek, amikről maga azt mondja, voltak, akik szenvedtek benne – bár én akkoriban senkitől nem hallottam ilyent, pedig a vendéglőkbe és kocsmákba minden hír eljut –, vége szakadt: úgy eltűntek, mint a Lakatos Zsiga gyűjtötte tollak. Most nemcsak a muzsikuskak kopik fel az álla, de a pincéreknek is alig jut munka, csak lézengünk naphosszat, mert nincs vendég. Nincs, aki vidámkodjon. És előbb-utóbb szélnek is eresztenek néhányunkat. Azt én nem tudom, hogy a magyar, szerb vagy bunyevác pincérekkel kezdik-e, de higgye meg – bár maga olyan fiatal, hogy el se tudja képzelni –, ha huszonöt évig együtt dolgoztak, azt se tudják, melyik nyelven szólnak egymáshoz. Ezekben az időkben senkinek nem könnyű, csak azt mondom. De megszoktuk. Magyar vagyok, az volt a nagyapám is, azt mondom. Nem mondott rólunk mást a Bartók Béla se. És vannak köztünk, akik vályogviskóban élnek, mint ahogy olyan is akad, aki a Göncz Árpád előtt muzsikált a Népkörben. És néztem a tévében, hogy amikor a szabadkai Lajkó Félix a szerbiai Bobanékkaal muzsikált Budán, be se lehetett jutni. Ezt mind értem. De azt, hogy lokálpatrióta kozmopolita vagyok, nem értem. De nem tetszik nekem, nem szeretem, hogy így neveznek. Olyan hangzása van, mint amikor a papírra ütik a bélyegzőt. Csattan. Magyarazza meg, maga ért a szavakhoz.

A lokálpatrióta az, akit lokálpatriotizmus fűt. A lokálpatriotizmus pedig helyi érdekű hazafiság. A szűkebb vidék túlbecsülése, kisebb jelentőségű helyi érdekeknek az országos ügyek elé helyezése.

De mi közöm nekem ehhez? Pincér vagyok. Azért mondta rám az úr, hogy lokálpatrióta vagyok, mert azt válaszoltam neki, itt mondom a szót, ahol a nagyapám is: Szabadkán? És nem tudom azt se, miért becsülném túl a szűkebb vidéket? Nem becsülöm túl, mint ahogy mást se becsülök le vagy alá, vagy hogy kell mondani, egyszerűen csak szeretem ezt a várost. De végképp elcsúszott az úr, hogy engem így nevezett, mert mit jelent a helyi érdek meg országos ügyek? Tán nem a pincérekre tartozik ez? Vagy a muzsikuskokra? Vagy tán magára? Mindig azt hittem, hogy ez a politika dolga. Az enyém meg az, hogy ne éhezzen a vendég. A magáé meg, hogy megírja a sárkányait meg angyalait. A kozmopolita is ugyanez?

A kozmopolita – sóhajtottam, és már egyáltalán nem bántam volna, ha soha nem írom meg ezt a csökönyös pincért, tán kitalálhattam volna valami szép

szelmi történetet a Piros Józsiáról, idézhettem volna a *Síkos a hó, szalad szánt* meg azt, hogy *Holdas éj a Dunán meg egy jó cigány*, vagy a század eleji felélékülésről is írhattam volna, Toncs Gusztáv törekvéseiről, a visszavonultan élő Milkó Izidor megéléküléséről, akinek budapesti szerkesztője, Vadnay Károly ezt írja: *Kegyed a részletek írója legyen [...] például vagy száz sort lehetne írni a vasárnapi számba a város hangulatáról, kérééről, várakozásáról, díszítéséről. [...] Tapintata lesz a legjobb tájékoztató.* De hogyan írhatnék ilyesmit ezután a beszélgetés után? Minden pillanatban úgy érezném magam, mint ez a velem szemben ülő pincér – a hazafiságot, a nemzeti érzést lejártni igyekvő, a nemzeti kultúrát lebecsülő polgári irányzat.

Részeg lehetett az úr, amikor ezt mondta rám. Kár is volt foglalkozni vele. Mert annyit még én is tanultam, hogy tudjam: nem járthatom le a nemzeti érzést, ha él bennem a hazafiság, csak azért, mert ehhez a helyhez kötődik. Megmondtam én: magyar vagyok, az volt a nagyapám is. Nemhiába szolgálta fel éveken át a nagyapám a redaktor úr vacsoráját: mindig elmesélte nekem, mit mondott neki a redaktor úr: „jegyezze meg, Simi fiam, különleges város ez. Amennyi műveletlenség és tahóság szorult ide, ugyanannyi feszülés a szépség irányába. Baj csak akkor lesz, ha darabokra akarják tépni.” Megtanított erre a nagyapám, úgy köllött tudnom, mint az imádságot. Mert azt mondta, csak akkor lesz becsületesem, ha ezt nem felejttem el.

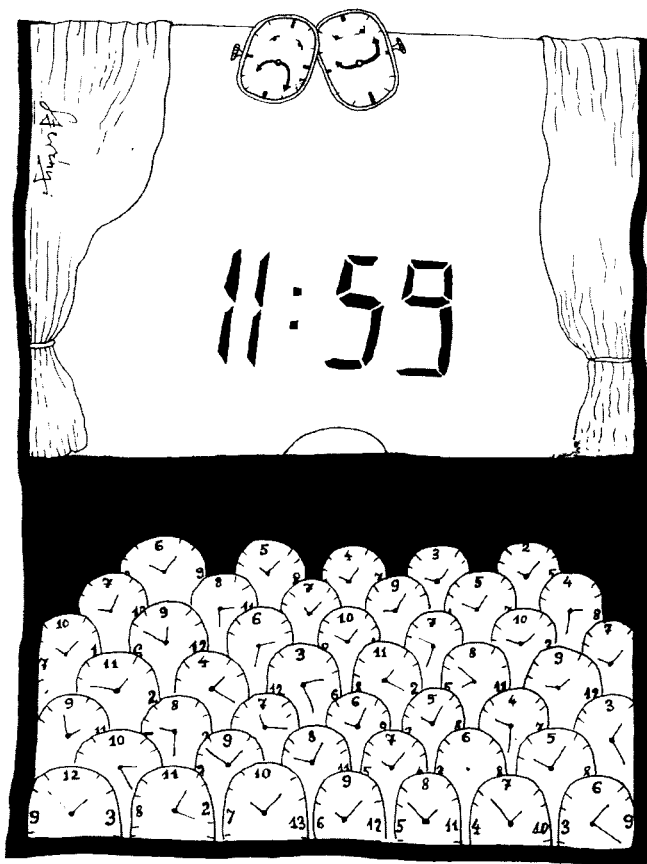
Itt van a baj, tudja azt maga is, különben miért mondta volna, hogy a macska megeszi a papagájt. Vagyishogy munka nélkül maradhatok. Mert ugyan kinek köll az, aki senkihez se tartozik, csak – ahogy maga elmagyarázta – a városhoz. Csak nagyon jól éreztem, hogy csattan az a két szó, akár a papíron a bélyegző.

Otthagytam a pincért a konyhában, a papagájt a függőnytartó rúdon, és iszkoltam hazafelé, kifosztva és megszegyenítve. Tudtam mindig, nem nekem való, hogy az irodalom meg a valóság egymásba csusszanjon. El kell mondanom T. Orbánnak, el kell mondanom azt is, hogy annyira magával ragadott, amiről azon a soproni irodalmi esten beszélt ő és Vicentije K., hogy hazaérve lázas kutatásba kezdtem, szétszórtam minden jegyzetemet, hogy ráakadjak arra az egyetlenre, amire támaszkodva megírtam volna Piros Józsi történetét – ezért is mentem el a pincérhez, úgy hallottam, ő a nagyapja révén ismer néhány történetet azokból az időkbelől

–, a lejegyzésre rá is akadtam: Sopron megye annak érdekében, hogy gátat vessen a cigányok bűnözésének, rendeletet kínált fel, ami 1904-ben Szabadkára is eljutott, azzal az ajánlattal, hogy a város legmagasabb szinten támogassa azt. Ugyanakkor kéri Szabadkát, hogy maga is készítsen hasonló dokumentumot. Városunk azonban nem fogadja ezt el, azzal az indoklással, hogy az keresztelné a jelenleg érvényben lévő előírásokat. Erre a feljegyzésre támaszkodva írtam volna egy történetet a csodaprímásról. Elkalandoztam volna T. Orbán és Vicentije K. felé is, ahogyan a soproni eseten az irodalom és valóság viszonyáról beszélnek, talán azt is megemlítettem volna, hogy lehajtott fejűk között, nem akarva belebonyolódni az áttételek magyarázatába, amit beépíték a szerkezetbe, hogy hiteles legyen ugyan, de ne valóságos, és mind e helyett szembetaláltam magam egy hősmellel, akit lokálpatrióta kozmopolitának nevezett egy, a pincérek beszélgetésére fülelő illetlen vendég, ahelyett, hogy a Piros Józsirol tudtam volna meg egy-két áttételként alkalmazható adatot. Nemcsak a Barnes-regény megpörkölődésének szörnyű és nehéz ideje jutott eszembe, a menekülés helyett írott pincérnovella, de elhagyott minden reményem,

hogy jegyzeteimet használva kitalált történeteket írhatok úgy, hogy ne jussak magam is a valóságos pincér sorsára. Mert ha jobban meggondolom, mindazok, akik történeteimet benépesítik, lokálpatrióták voltak: Lifka, a filmes, Szenteleky az irodalomszervező, Vály, Jakab és Petrovic az építészek, Milkó a polgáriassult magyar irodalom egyik első képviselője, Toncs Gusztáv tudós és tanár, a Szabad Lyceum megalapítója, de még ennél is többről van szó esetükben: szabadkőművesek is voltak. Bizonyos szempontból kozmopoliták? Igaz, szabadkaiak is, mint a valóságos pincér vagy öccse, a zenész, mint a muzsikuskigányok, akik mindig mindenhol hazajöttek: mint Piros Józsi, a híres primás.

Talán mégis megírom az ő történetét. És idézem benne (a szabadkőműves) Kosztolányit, aki azt írta, mintegy tízezer cigánynótánk van, kétszáznak még a dallamát, szövegét is ismerjük. Aztán megkeresek egy jó helyet, ahol elhúzathatom: *Holda, éj a Dunán, meg egy jó cigány, faj de szerelmes vagyok, babám.* És jöjjön, aminek jönnie kell. De mindenképpen ott áll majd a hátam mögött egy szalvétás angyal, hogy a kezembe adja a poharat, ha törni, zúzni akarok.

Szerényi
Gábor
rajza